

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-35-46>

УДК 658.304:326

НОВЕ ЕКОНОМІЧНЕ РАБСТВО У ПРАКТИЦІ СУЧАСНИХ КОМПАНІЙ ТА ПРОТИДІЯ ЙОМУ В РАМКАХ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ

NEW ECONOMIC SLAVERY IN THE PRACTICE OF MODERN COMPANIES AND COUNTERACTING IT IN THE FRAMEWORK OF SOCIAL RESPONSIBILITY OF BUSINESS

Дзюба Оксана Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент,
Національний транспортний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2411-5844>

Левіщенко Олена Степанівна

кандидат економічних наук,
Національний транспортний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3704-5352>

Величко Аліна Олександрівна

менеджер відділу продажу,
Компанія «Babyfox»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2553-2404>

Dziuba Oksana, Levishchenko Olena

National Transport University

Velychko Alina

Company «Babyfox»

Стаття розглядає актуальне питання діяльності соціально відповідального бізнесу в рамках захисту прав людини. А саме у частині протидії торгівлі людьми і економічному рабству відповідно до принципу Глобального договору ООН щодо того, що ділові кола не повинні бути причетні до порушень прав людини. Було показано, що сучасна торгівля людьми має економічне підґрунтя і широкий спектр форм, які чітко описані у міжнародних та національних нормативних актах. Було обґрунтовано доцільність визначення економічного рабства як форми порушення прав людини. На основі цього було проаналізовано складові економічного рабства та вигоди, які від такої організації роботи отримує соціально безвідповідальне підприємство. Це було розглянуто на прикладі міжнародної компанії Glovo та надано рекомендації по протидії економічному рабству компаній із аналогічною поведінкою на ринку праці.

Ключові слова: соціальна відповідальність бізнесу, права людини, торгівля людьми, економічне рабство, ринок праці.

The article considers the actual issue of socially responsible business within the framework of human rights protection. Namely, in terms of combating human trafficking and economic slavery in accordance with the UN Global Compact principle that businesses should not be complicit in human rights violations. It was shown that today's human trafficking has an economic basis and a wide range of forms, clearly described in international and national normative acts. It was reasonable to define economic slavery as a form of human rights violation. Economic slavery can be considered any exploitation of one person by another, even without the exploiter having ownership rights over the exploited, in other words, it is dependence on money. Modern "slaves" are forced to work nonstop because the money they earn is enough to meet their basic needs, usually for no more than a month. Based on this, the components of economic slavery and the benefits that a socially irresponsible enterprise receives from such work organization are analyzed, including: continuous work, because the worker's money is always in short supply; imposed demand for novelty goods; the credit system; lagging income growth compared to inflation growth; depriving

the worker of funds to move and buy property in another city. Many modern companies practice approaches to hired labor and their personnel in general on the basis of the new economic slavery. In the article this phenomenon was considered on the example of the international company Glovo. On the one hand, the company provided an opportunity for young people to start earning quite good money, working at a convenient time. On the other hand, this work is deprived of opportunities for professional and personal growth. These schemes allow the employee not to pay taxes and the employer not to hire people, saving on sick leave, vacation pay and social packages. Ukrainian legislation does not prescribe the processes of registration of workers employed on the principles of crowdsourcing. Turning their skills into the basis of their own future business is practically unrealistic for couriers, as they have no prospects and opportunities to capitalize on their skills and abilities. Based on the SWOT analysis of crowdsourcing employment offerings, Glovo provides recommendations to counteract economic slavery by companies with similar behavior in the labor market.

Keywords: social responsibility of business, human rights, human trafficking, economic slavery, labor market

Постановка проблеми. Аналіз сучасних компаній показує, що вони мають все більше враховувати вимоги суспільства і ставати соціально відповідальними для підсилення власної конкурентоспроможності. Однією зі сфер соціальної відповідальності бізнесу є права людини. Частина порушень цих прав, як торгівля людьми, регламентується законодавством, якого компаніям слід дотримуватись. Але форм порушень прав людини є значно більше, їх практикують компанії, адже це не заборонено прямо діяльність на ринку праці є економічно вигідною. Однією з практик є економічне рабство, якого компаніям, що хочуть насправді бути соціально відповідальними, теж потрібно уникати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною та методологічною основою нашого дослідження стали праці вчених та практиків Г. Боуен, А. Керролла, Ф. Берлі, Ю. Благова, Д.О. Бакори, Н.В. Возницької, І.С. Гуцал, О.А. Грішної, Л.А. Грицини, М. Дейч, О. Чирви, В. Шаповал, А. Єрмоленко, що заклали підвалини дослідження соціальної відповідальності бізнесу; К. Бейлза, В.Г. Буткевич, Л.Г. Заблоцької, О.І. Захарчук, В.І. Римаренка щодо порушень прав людини і торгівлі людьми. Також були досліджені найважливіші міжнародно-правові документи, прийняті в рамках ООН, Радою Європи, Європейським Союзом, ОБСЄ; нормативно-правові акти України, що спрямовані на боротьбу з торгівлею людьми. Але частина питань щодо протидії формам порушення прав людини в процесі розвитку соціально відповідального бізнесу залишаються відкритими.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В умовах посилення соціальної відповідальності всіх суб'єктів ринку праці постає питання недостатності правового рівня соціальної відповідальності у сфері захисту прав людини, зокрема підприємствам необхідно уникати недобросовісних практик економічного рабства персоналу.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета дослідження – обґрунтувати, що економічне рабство також є порушенням прав людини і не має бути практикою сучасної соціально відповідальної компанії на прикладі Glovo.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ця робота присвячена актуальній проблемі економічного рабства на сучасному ринку праці. Економічним рабством може вважатися будь-яка експлуатація однієї людини іншою, навіть без виникнення в експлуататора права власності на експлуатованого. На сьогоднішній день пряме рабство заборонено міжнародним правом та національними законами. Компанії, що використовують економічне рабство, на перший погляд можуть здатись успішними та конкурентоспроможними. Але у відповідальному, обізнаному суспільстві такі компанії втрачають свої переваги і змушені ставати соціально відповідальними.

Соціальна відповідальність (СВ) – явище, яке являє собою добровільне та свідоме виконання, використання і дотримання суб'єктами суспільних відносин, приписів, соціальних норм, а у випадку їхнього порушення – застосування до порушника заходів впливу [1].

Соціально-відповідальна поведінка основних суб'єктів суспільства: державних та місцевих органів влади, корпоративних структур, громадських організацій, громадян є гарантією сталого економічного та соціального розвитку, покращення якості життя, удосконалення виробничих відносин [2, с. 122]. Основним документом, що описує принципи та складові соціальної відповідальності є Глобальний договір ООН (2000 р) [3], який виділяє чотири складові СВ: права людини, трудові практики, довкілля та протидія корупції.

Сфера прав людини є першочерговою у впровадженні практик СВ. І однією з форм дотримання прав людини є протидія торгівлею людьми.

Торгівля людьми – це пряма експлуатація людини. Факт торгівлі людьми завжди передбачає дію, засоби впливу, ціль.

Найважливішими міжнародно-правовими документами, які спрямовані на протидію торгівлі людьми, є Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, та покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року [4], і Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми 2005 року [5]. Цими документами передбачено основні стандарти запобігання протидії торгівлі людьми, зокрема з метою експлуатації праці. Під торгівлею людиною, передбаченою статтею 149 КК України [6], слід розуміти дії з купівлі-продажу людини, що полягають у безповоротній передачі (отриманні) людини за грошову винагороду.

Об'єктивної сторони цей злочин може набувати у таких формах:

- продаж людини;
- інша оплатна передача або одержання людини;
- вербування, переміщення, переховування людини.

Пресслужба Мінсоцполітики підсумком за 2021 рік стверджує, що в Україні від торгівлі людьми постраждали 24 особи. Найбільше жертв від торгівлі людьми в Харківській області [7]. За офіційними даними Міністерства соціальної політики України у 2021 році на території України:

- подано місцевими державними адміністраціями для встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, 162 комплекти документів;
- кількість осіб, яким встановлено статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми – 97 осіб;
- серед осіб які отримали статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, 28 жінок, 68 чоловіків і одна дитина [8].

Лідуючим видом експлуатації українців, що потрапили у рабство, є трудова. За офіційними даними Міжнародної організації з міграції у 2021 році 97% постраждалих від сучасного рабства склали жертви трудової експлуатації, серед них 68% – чоловіки [9], оскільки трудова експлуатація за кілька минулих років випередила сексуальну. Це вербування людини, обіцянки їй хорошої роботи, перспектив, високих заробітків. У постраждалих забирають паспорти, таким чином унеможливаючи їхні дії з порятунку; обіцяють роботу, а зрештою експлуатують на підприєм-

ствах, сміттєзвалищах, змушуючи розбирати та сортувати сміття, тримають у бараках. Доволі поширена форма, яку українське суспільство поки що не надто сприймає саме як торгівлю людьми, це примусове жебрацтво.

Поруч із торгівлею людьми формою рабства науковці виділяють поняття «економічне рабство» [10]. Це не описано в офіційних актах про порушення прав людини. Розглянемо цей феномен детальніше.

Економічне рабство – це, простіше кажучи, залежність від грошей. Сучасні «раби» змушені працювати без зупинки, тому що зароблених грошей вистачає на задоволення базових потреб, як правило, один місяць або коротший термін.

Як саме виглядає таке «рабство» в сучасному світі:

1. На сьогоднішній день «раб» змушений працювати без зупинки до смерті, оскільки зароблених коштів за 1 місяць вистачає, щоб оплатити житло, їжу, проїзд за такий самий термін часу.

2. Другим механізмом прихованого примусу «рабів» до роботи є штучний попит на схожі товари. Такий маркетинговий хід спонукає рабів безперестанно гнатися за «новинками» та «бути в тренді», і через це особа змушена постійно працювати для задоволення цих потреб. Все частіше саме компанії-роботодавці пропонують співробітникам товари чи послуги, на які ті можуть витратити частину отриманого доходу дешевше за ринкову ціну.

3. Третім прихованим механізмом економічного рабства є кредитна система. Щодня відсотки зростають, тому сучасний «раб», для того щоб розрахуватися з процентним кредитом, бере новий кредит, не віддавши старий, створюючи піраміду боргів. Велика кількість заборгованостей стимулює «раба» до роботи навіть за мізерну заробітну плату.

4. Четвертим фактором є значне відставання росту доходів (заробітної плати) порівняно із інфляцією. Постійне зростання цін на житло, продукти та проїзд при відсутності зросту заробітної плати населення забезпечує непримітне пограбування. Отож, з часом «раб» бідніє все більше і більше.

5. П'ятим прихованим механізмом є можливість позбавити людину коштів на переїзд і придбання нерухомості в іншому місті або іншій країні шляхом неможливості заощаджень чи ускладненням бюрократичних процедур.

Може здатись, що така ситуація є винятком, чимось дивним для країни на кшталт України. Але багато сучасних компаній прак-

тикують підходи до найманої праці та взагалі свого персоналу саме на засадах нового економічного рабства.

Так однією з таких компаній можна назвати Glovo. Це мобільний додаток родом з Барселони. Завдяки йому можна отримувати і відправляти будь-які речі та продукти вагою до дев'яти кілограмів і параметрами до 40x40x30 см в межах міста. Кожного року по всьому світу через Glovo доставляється 20 мільйонів замовлень [11].

На перший погляд поява в Україні такої потужної міжнародної компанії і роботодавця, як Glovo, можна вважати значним досягненням, оскільки це збільшує обсяг ринку послуг з доставки та створює додаткові робочі місця.

В Україні кур'єрські служби існують досить давно. Найпоширеніші в Києві, наприклад, Тапукі та Dominos Pizza. Вони працюють за принципом: кур'єр – штатний співробітник компанії, тобто пов'язаний юридично і соціально захищений. Але інновації не стоять на місці і завдяки появі онлайн-платформ кур'єрські служби нового типу отримали можливість покладатися не на штатних співробітників, а на так званих «бригерів» – в бізнесі це кур'єри-фрілансери. Вони не є ані штатними, ані позаштатними співробітниками. Обов'язковою умовою при працевлаштуванні з 2021 року є оформлення ФОП для кожного із кур'єрів.

У підсумку сьогодні така схема зручна для всіх: роботодавці отримують можливість не тримати людей в штаті і не оплачувати їм відпустку та лікарняні, працівників приваблює стабільний підробіток.

В Україні за останні три роки стрімко зріс ринок «бригерів». Хоча офіційної статистики зайнятості за вищеприписаною моделлю немає, серед вакансій, які найбільше цікавлять пошукачів роботи, у першій п'ятірці завжди є кур'єри [12]. Через карантин виріс попит на доставку їжі та товарів. У бізнес-моделі додатків була введена функція «безконтактна доставка». Основна робота – доставка їжі невеликих, компактних і неважких вантажів, ліків та документів. Всі доставки оформлюються онлайн, кур'єр отримує замовлення через додаток.

Дохід працівників відрізняється в залежності від виробітку та кількості виконаних замовлень, формується з базової ставки за замовлення – 17 грн та 5 грн/км від закладу до клієнта, також додаються бонуси. Приблизно за місяць столичний кур'єр у 2022 році отримує 15 тис. грн. Залученість кур'єрів стимулюється прогресивною системою бонусів.

У 2022 році за 60 замовлень на тиждень кур'єр отримує грошову винагороду – 600 грн, за 80 замовлень – 800 грн, за 100 – уже 1300 грн, за 160 замовлень на тиждень – 2 000 грн.

Однак, щоб отримувати таку зарплатню, кур'єру на скутері або на велосипеді необхідно працювати щонайменше 50 годин на тиждень. Та виконувати мінімум 35 замовлень. Найвищі ставки в будні дні з 11:00 до 15:00, вихідні та святкові дні. Кур'єри, які не мають власного транспорту, мають віддавати ще 10% заробітку за оренду велосипеда або мопеда.

Дослідивши опитування кур'єрів, з їх слів робота виглядає дуже привабливою: можна працювати в зручний час, заробіток напругу залежить від кількості замовлень, немає потреби у досвіді роботи та стажу. Все це притягує сучасну молодь, найбільший відсоток кур'єрів складають люди віком 18-23 років. Справа в тому, що такий вид заробітку виявляється чудовим варіантом для приїжджих, звільнених та тих хто має складності з соціалізацією. Але за словами кур'єрів, якщо є проблеми з оплатою або їжею, служба підтримки не дуже оперативно вирішує питання з кур'єрами та клієнтами. Для того, аби напрацювати рейтинг перші тижні або місяць потрібно працювати по 12 годин 6 днів на тиждень. Конкуренція за останні роки дуже зросла, особливо з кінця 2020 року.

Більшість вважають, що на початку будуть працювати не більше мінімуму. Проте люди втягуються і мають зацікавленість, через можливість отримати якомога більше грошей. Звідси не рідкість робочий день по 12-14 годин. З часом у кур'єрів з'являються скарги на здоров'я та втому. Є звичайно проблеми з отриманням зароблених грошей. На кур'єрів часто нападають, трапляються неочікувані випадки, неадекватні люди і т.д. У таблиці 1 наведено SWOT-аналіз пропозиції краудсорфінг зайнятості у Glovo

Перетворити свої навички в базу майбутнього власного бізнесу для кур'єрів практично нереально. Це не є робота перукарем чи кравцем, які спочатку напрацьовують кваліфікацію, потім – базу клієнтів, а в кінці відкривають власну справу.

1. Постійна гонитва за бонусами демотивує людей до навчання, що небезпечно, особливо для студентів. Думки про те, що «зараз я маю 500\$, а працюючи за професією матиму 250\$», дезорієнтують. Але насправді спеціалісти, працюючи, збільшують свою вартість на ринку праці, якщо отримують досвід, підвищу-

Таблиця 1

SWOT-аналіз пропозиції краудсорфінг зайнятості у Glovo

S (strengths)	W (weaknesses)
<p>Не має значення минуле співробітника, персонал не проходить ніяких перевірок; Гнучкий графік; Відсутність кваліфікаційних вимог та вимог до стажу; Високий рівень фізичної активності; Страховий поліс від компанії «УНІКА»; Безкоштовні сумки, які замінюють кожні 3 місяця, також повербанки та чохла на смартфони</p>	<p>Непомітна перевтома та проблеми зі здоров'ям Можливість потрапити в аварію або отримати травму в ході пересування; Складно перетворити свої навички в базу майбутнього власного бізнесу; Відсутність перспектив кар'єрного зростання; Неактуальність і відсутність мотивації до професійного розвитку; Необхідна реєстрація кур'єра як ФОП і, відповідно, ведення обліку і сплата податків;</p>
O (opportunities)	T (threats)
<p>Можливість заробляти більше мінімальної заробітної плати, не маючи кваліфікації; Можливість для генерації ідей власного бізнесу, знайомства із людьми</p>	<p>Недобросовісність замовника доставки (відмова, провокація); Недобросовісність роботодавця при нарахуванні заробітної плати та бонусів; Напад, агресія на вулицях або в закладах; Відсутність всіх соціальних гарантій, наданих законом для офіційно працевлаштованих; Складність формування заощаджень та інвестицій</p>

ють кваліфікацію і розвиваються. А краудсорфінг у Glovo із часом лише накопичує ризики втрати здоров'я. Суми, потрібні підтримки велосипеда чи скутера в робочому стані, витрати на екіпіровку, а також власні потреби, формують реальні доходи від такої трудової діяльності менше середньої заробітної плати. Більшість із кур'єрів, не розуміють свій реальний потенціал і як його розвинути, можливо через вік або недосвідченість. Вони не мають бажання навчатись, дізнаватись щось нове, реалізовувати ідеї. Тому вони не мають ніяких перспектив і можливостей капіталізувати свої навички та вміння. Це ризик сучасного міста, які обмінюють свій час та фізичні зусилля на гроші для «прожити». Такий вид діяльності не дає бажаного заробітку та перспектив. Ці підприємницькі практики не можна вважати соціально відповідальними. На нашу думку, вони порушують права людини, і відповідно до Глобального договору зміна парадигми взаємодії із працівниками як основними стейкхолдерами дозволить отримати більш професійний і лояльний персонал, сприяти появі інноваційних продуктів; відкрити доступ до нових ринків; зробити бізнес цінним учасником громади та суспільства [3].

Glovo позиціонує себе соціально відповідальною компанією, з дотриманням принципів етичності та чесності за стандартами Gas, Good Vibes, Stay Humble, Care та Glowernship відповідних політик і процедур, викладених у загальноприйнятих правилах і практиках [13],

насправді з 2019 року змінює свої практики на ринку праці щоб уникати сучасного економічного рабства, а саме:

1. Не просто заключає цивільний договір із кур'єрами, перераховуючи їх дохід просто на банківську карту, як платіж; а вимагає реєстрації кур'єра як ФОП. Це з одного боку вводить таких працівників у правове поле ринку праці, яке регулюється, дає право на стаж роботи та інші соціальні гарантії. з іншого боку поширена в Україні практика реєстрації по суті працівників компанії як ФОП перетворює роботодавця у замовника послуг. Це захищає працівників від недобросовісних штрафів та зловживання при нарахуванні оплати за послуги, регулюючи такі офіційні відносини між ФОП і Glovo та даючи можливість звернутись до суду.

2. З 2019 року компанія страхує своїх кур'єрів за полісом із виплатою 15 тис грн. від нещасних випадків при виконанні замовлень, що забезпечує їх під час роботи на наших вулицях. Ця виплата покриває тимчасову непрацездатність, але державні соціальні гарантії кур'єри можуть отримувати лише якщо самі сплачують внески до фондів державного страхування як ФОП. Що підсилює саме їх відповідальність, одночасно повністю знімаючи її з Glovo.

3. Компанія пропонує частину спорядження та одягу безкоштовно тим, хто працює довше трьох місяців, що стимулює кур'єрів до більш постійної роботи, але ця робота позбавлена можливостей професійного та особистісного

зросту. Такий напрямок є продажем часу та сил за мінімальні гроші без будь-яких варіантів розвитку, кар'єри крім суто екстенсивного (нарощувати час роботи і кількість замовлень) – що і є суттю економічного рабства. Кур'єри мають ненормований графік за зарплатню яка ледве покриває їх місячні витрати. Через що і змушені працювати постійно аби вижити, і більшість це молодь та приїжджі.

Отже якщо порівняти ознаки економічного рабства та модель зайнятості у Glovo, стає очевидним, що компанія має ознаки практик економічного рабства, які намагається усунувати останні три роки, декларуючи соціальну відповідальну поведінку у трудових практиках та сфері захисту прав людини.

Висновки. Права людини – базова норма, що регулює життя у цивілізованому світі. Їх дотримання є необхідною умовою і економічної діяльності всіх суб'єктів бізнесу, що закріплене у Глобальному договорі ООН у рамках соціальної відповідальності бізнесу. Порушенням прав людини є рабство. Однією з його форм, поширеною у багатьох країнах світу, у тому числі і в Україні, є торгівля людьми. Для України найбільше людей, що потрапили у таке рабство, експлуатуються у трудовій діяльності, випереджаючи кількість випадків сексуальної експлуатації. Але у цивілізованих країнах науковці виділяють і іншу форму порушення прав людини – економічне рабство.

Суттю економічного рабства є життя «від зарплати до зарплати». Зарплати вистачає для того, щоб сплатити за житло, відкласти на проїзд і трохи на дрібні витрати, не вистачає на формування заощаджень, покриття

ризиків втрати працездатності, розвиток, рекреацію тощо. Задля швидкого доходу, який покриває щоденні потреби, працівники не потребують професійних навичок та знань. Але заощадити неможливо. Реалізація будь-якого ризику одразу нівелює заощадження, якщо такі і сформується. Роботодавці заробляють на некваліфікованих працівниках, котрі зацікавлені в будь-яких легких грошах. при цьому держава втрачає досить високий відсоток трудової сили, деформується і створюється ринок праці.

Служба доставки «Glovo» – це приклад компанії, яка використовувала український ринок праці, пропонуючи роботу кур'єрами на засадах краудсорфінгу. Так компанія надала можливість молоді почати заробляти, працюючи в зручний час. Багато рис такої зайнятості носили характер економічного рабства: низький дохід, відсутність офіційного договору найму, соціальних гарантій, страхування (до 2019 року) можливостей і перспектив розвитку персоналу. Це приносило економічні вигоди у вигляді економії на нарахуваннях на фонд заробітної плати; на охороні праці; на витратах на навчання, розвиток, кар'єрне зростання, мотивацію персоналу.

З 2019 року ми можемо прослідкувати, що компанія Glovo, декларуючи соціальну відповідальність, впроваджує зміни у своїх відносинах із працівниками кур'єрської служби, яких стало на порядок більше з початку пандемії. Це знижує репутаційні ризики компанії, дозволяє їй представляти себе у ділових відносинах соціально відповідальною компанією, з дотриманням принципів етичності та чесності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Соціальна відповідальність: історія розвитку (н.д.). URL: https://pidru4niki.com/91748/sotsiologiya/sotsialna_vidpovidalnist_istoriya_rozvitku_sut_znachennya_tipi_napryamki
2. Амоша О., Новікова О. Соціальна відповідальність в контексті розвитку людського потенціалу. *Social responsibility. Соціальна відповідальність. Социальная ответственность*. С. 122–127. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pubupr/2011-1/doc/3/01.pdf
3. Десять принципів Глобального договору ООН (н.д.). URL: <https://globalcompact.org.ua/pro-nas/desjat-principiv-gd-oon/>
4. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми (н.д.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#Text
5. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми (н.д.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858#Text
6. Закон України про внесення зміни до статті 149 Кримінального кодексу України (н.д.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2539-19#Text>
7. Інфографіка торгівлі людьми у 2021 році (н.д.). URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/skilki-osib-postrazhdali-vid-torgivli-lyudmi-u-2021-roci.html>
8. Ризикове працевлаштування під час пандемії COVID-19 (н.д.). URL: <https://www.msp.gov.ua/news/21071.html>

9. Попередження торгівлі людьми (н.д.). URL: <https://khpg.org/1608809063>
10. Захарчук О.І. Класичне та сучасне рабство: проблема співвідношення. *Політологічний вісник*. 2014. № 74. С. 111–119. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Pv_2014_74_10.pdf
11. Гіганти у сфері доставки (н.д.). URL: <https://ravlyk.club/blog/g%D1%96ganti-u-sfer%D1%96-dostavki-glovo-ta-uber-eats#:~:text>
12. Інфографіка вакансій на ринку праці під час локдауну (н.д.). URL: <https://business.rayon.in.ua/news/375998-vakansii-pobilshalo-iaak-drugii-lokdaun-vpliv-na-rinok-pratsi-v-ukrayini-infografika>
13. Стандарти Glovo щодо етики та ділової поведінки (н.д.). URL: <https://delivery.glovoapp.com/ua/ethics>

REFERENCES:

1. Socialna vidpovidalnist: istoria rozvutky [Social responsibility: the history of development]. Retrieved from: https://pidru4niki.com/91748/sotsiologiya/sotsialna_vidpovidalnist_istoriya_rozvitku_sut_znachennya_tipi_napryamki
2. Amosha, O., & Novikova, O. Socialna vidpovidalnist v konteksti rozvutky ludського potentsialy [Social responsibility in the context of human development]. *Social responsibility – Social responsibility*, 122–127. Retrieved from: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pubupr/2011-1/doc/3/01.pdf (in Ukrainian)
3. Desiat pryncypov Globalnogo dogovory OON [Ten principles of the UN Global Compact]. Retrieved from: <https://globalcompact.org.ua/pro-nas/desjat-principiv-gd-oon/>
4. Protokol pro poperedzhenia i prupunenia torgivli lydmu [Protocol on Prevention and Suppression of Trafficking in Human Beings]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#Text
5. Konvenzia Radi Evropu pro zahodu schodo protudii torgivli lydmu [Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858#Text
6. Zakon Ukraini pro vnesenia zmin do stati 149 Kriminalnogo kodeksu Ukraini [Law of Ukraine on Amendments to Article 149 of the Criminal Code of Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2539-19#Text>
7. Infografica torgivli lydmu u 2021 roci [Infographics of human trafficking in 2021]. Retrieved from: <https://yur-gazeta.com/golovna/skilki-osib-postrazhdali-vid-torgivli-lyudmi-u-2021-roci.html>
8. Ruzukove pracevlaschtuvania pid has pandemii COVID-19 [Risky employment during the COVID-19 pandemic]. Retrieved from: <https://www.msp.gov.ua/news/21071.html>
9. Poperedzhenia torgivli lydmu [Prevention of trafficking in human beings]. Retrieved from: <https://khpg.org/1608809063>
10. Zakharchuk, O.I. (2014) Klasichne ta suchasne rabstvo problema spivvidnoschenia [Classical and modern slavery the problem of correlation]. *Political Science Bulletin*, 74, 111–119. Retrieved from: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Pv_2014_74_10.pdf (in Ukrainian)
11. Gigantu u sferi dostavku [Delivery giants]. Retrieved from: <https://ravlyk.club/blog/g%D1%96ganti-u-sfer%D1%96-dostavki-glovo-ta-uber-eats#:~:text>
12. Infografica vacancii na runky praci pid chas locdayny [Infographics of vacancies in the labor market during the lockdown]. Retrieved from: <https://business.rayon.in.ua/news/375998-vakansii-pobilshalo-iaak-drugii-lokdaun-vpliv-na-rinok-pratsi-v-ukrayini-infografika>
13. Standartu Glovo schodo etuku ta dilovoi povedinki [Glovo Ethics and Business Conduct Standarts]. Retrieved from: <https://delivery.glovoapp.com/ua/ethics>